

Izr. prof. ddr. Irena Avsenik Nabergoj
Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani
Poljanska cesta 4
1000 Ljubljana

POROČILO MENTORICE

PREDSTAVITEV DOKTORSKE DISERTACIJE NA ZAGOVORU DNE 20. 8. 2019:

Maruša Brozovič, **Svetopisemske in ljudske osnove ter literarne oblike motiva Marije v slovenskem pesništvu med obema svetovnima vojnama**

Okoliščine odločitve za temo. Po predhodnem preverjanju stanja raziskanosti motiva Marije v Svetem pismu ter v evropskem in slovenskem ljudskem izročilu, literaturi in drugih umetnostnih zvrsteh se je mentorica izr. prof. dr. Irena Avsenik Nabergoj prijavila na Javni razpis za izbor mentorjev novim mladim raziskovalcem za leto 2013 – razpis v letu 2012 – in izbrala delovni naslov predlagane tematike: »Svetopisemske, antropološke in umetniške osnove podobe Marije v slovenski književnosti 19. in 20. stoletja«. V prijavnih vlogi je na kratko predstavila raziskovalno tematiko, na kateri bo potekalo usposabljanje mladega raziskovalca, potem pa po objavljenem razpisu za mlade raziskovalce izmed 11 kandidatov in kandidatke za mlado raziskovalko izbrala Marušo Brozovič ter ji predlagala delno zožitev predlaganega delovnega naslova disertacije. Kandidatinja je predlog z veseljem sprejela in vpisala doktorski študij na Teološki fakulteti UL. Dne 10. avgusta 2015 je na Teološko fakulteto UL poslala prijavo teme in dispozicijo doktorske disertacije. Senat Teološke fakultete je za oceno dispozicije imenoval komisijo v sestavi: prof. ddr. Stanko Gerjolj, izr. prof. dr. Marjetka Golež Kaučič, doc. dr. Miran Špelič. Univerzitetna komisija za doktorski študij Univerze v Ljubljani je temo in dispozicijo doktorske disertacije odobrila na 36. seji dne 16. 5. 2017. Tematiko, tezo, cilje in izbiro najustreznejše metode disertacije sta mentorica in avtorica disertacije preverjali glede na dejstvo, da podoba Marije v slovenski literaturi doslej še nikoli ni bila sistematično raziskana. Ko je kandidatinja na začetku leta 2019 disertacijo končala in oddala, je bila za oceno disertacije potrjena komisija, ki je ocenila že dispozicijo. Ocenjevalci so disertacijo zelo dobro ocenili.

Teza o tematiki. Ključnega pomena je bilo vprašanje vloge temeljnih virov razvoja motiva Marije v slovenski literaturi, se pravi Svetega pisma, zgodnjega krščanstva, zgodovine krščanske teologije, ljudske tradicije in evropske literature. Osnovni problem, s katerim se srečujemo v analizi virov iz posameznih obdobj, je ugotavljanje razmerja med svetopisemsko teološko osnovo podobe Marije kot Božje matere ter njeno vlogo žene in matere v vsakdanjem življenju, v družbenih ureditvah ter upodobitvah žene v religiozni in svetni sferi kulturne ustvarjalnosti. Marija je oseba, a hkrati poseblja vse duhovne lastnosti človeškega življenja. Naloga torej v obeh razsežnostih pomeni metodološki izziv, njena izvornost pa se kaže v načinu iskanja izraznih sredstev za izražanje vsebin, prepletenih z dožemanjem in izražanjem materinskih čustev. Gre za razmerje med resničnostjo in podobo, med zemeljskim in transcendentnim.

Viri. Vidna vloga Marije v slovenski kulturi sama po sebi kliče po ugotavljanju, kakšno je razmerje med zgodovinsko in bivanjsko osnovo Marijinega lika ter na kakšen način so izbrani vidiki lika Marije povezani s svetopisemskimi viri, z versko in teološko tradicijo ter z antropološkimi izkušnjami, ki se močno odražajo v ljudskih pesmih in novejši umetni poeziji.

Samoumevno se je torej zdelo, da mora avtorica doktorske disertacije motiv Marije v slovenskem pesništvu med obema svetovnjima vojnama raziskati ob upoštevanju svetopisemskih poročil, zgodnjekrščanskega dojemanja Marije kot Božje Matere, pogledov na njen lik v kulturni tradiciji v novejšem mednarodnem diskurzu ter stalnic in transformacij podobe Marije v slovenskem pesemskem in pripovednem izročilu. Pregled temeljev mariologije v prvem delu disertacije avtorica začne pri Svetem pismu, biblični mariologiji pa sledi patristična mariologija, pogled na Marijo v prvih krščanskih stoletjih. Pri tem kandidatka izpostavi like device, matere in Cerkve ter vzporednico Eva-Marija, s čimer je bil dan temelj za celotno mariologijo. Ob teologiji je na verovanje in evropsko kulturo vplivala tudi ljudska pobožnost, ki se je napajala tudi pri apokrifih in legendah. Kot vezni člen med teologijo in analizo poezije izbranih pesnikov in pesnic kandidatka vstavi razdelek o slovenski legendarni in nabožni poeziji, ki že povezuje teologijo in poezijo. Nekateri elementi iz teologije so namreč ravno prek tega segmenta literature dospeli do obravnavanih avtorjev in avtoric.

Evropski kontekst v iskanju raziskovalne metode. Podoba Marije se je v evropskem ljudskem izročilu, literaturi in umetnosti skozi stoletja oblikovala precej enotno, zato se kandidatka v iskanju ustreznih pristopov k raziskovanju, raziskovalne metode in pomenskih razsežnosti motiva Marije v izbrani slovenski literaturi najbolj zanesljivo opira na že preverjene študije raziskovalcev in raziskovalk tako slovenskega kot tudi širšega evropskega prostora. V doktorski disertaciji uporablja interdisciplinarni ali multidisciplinarni pristop s povezovanjem metod iz teologije, folkloristike in literarne vede. Uporablja metodo intertekstualnosti ter metodo natančnega branja (close reading method), ki se je v zadnjih letih močno uveljavila tudi v raziskavah bogatih estetskih razsežnosti svetopisemske poezije (v Psalmih, modrostni in preroški poeziji, v poeziji, vključeni v svetopisemske pripovedi, idr.), pri tem pa upošteva ne le notranji besedilni, temveč tudi zgodovinski in družbeni kontekst izbranih besedil. Z rabo termina »natančno branje« povezuje formalistično gibanje v literarni estetiki sredi 20. stoletja, znano kot nova kritika. Ta ohlapno povezana skupina kritikov, ki jo najtesneje povezuje z angleškima literarnima teoretikoma Ivorjem Armstrongom Richardsom (1893–1979) in Williamom Empsonom (1906–1984) ter ameriškim literarnim teoretikom Cleanthom Brooksom (1906–1994), je prelomila s takrat veljavnimi tradicionalnimi filološkimi in historičnimi pristopi v literarnih študijah ter poudarila natančno branje literarnega besedila, še posebej poezije, v prizadevanju, da bi odkrili, kako to literarno delo deluje kot samostojen, samoreferenčni estetski predmet. Poudarila je pesem sámo, izhajajoč iz prepričanja, da sta oblika in vsebina neločljivi. Analize pesmi se pomikajo med samim besedilom in svetom za besedilom. Natančna pozornost do besedila in njegovih izrazitih pesniških značilnosti, kar imenujemo »natančno branje«, se pri tem kaže kot najboljši način za razumevanje posamičnih pesmi, ki s svojo gosto pomenskostjo in ustvarjalno rabo jezika, z estetsko prepričljivimi reprezentacijami občutij neposredno nagovarjajo bralca.

Struktura disertacije. Iskanje ustreznega odgovora na ključno vprašanje, kateri so temeljni viri razvoja motiva Marije v slovenski literaturi, je narekovalo strukturo doktorske disertacije v uvod, dva obsežna dela, sklep, dvojezični povzetek in seznam referenc. Prvi del z naslovom »Podoba Marije v Svetem pismu, zgodnji tradiciji in ljudskem izročilu« je teološki in z obravnavo marioloških tem velja kot nujna osnova za medbesedilno natančno branje literarnih besedil v drugem delu z naslovom »Motiv Marije v slovenskem pesništvu med obema svetovnjima vojnama«. V obsežnem okviru slovenske in evropske literature se avtorica doktorske disertacije v drugem delu omejuje na obdobje književnosti med obema svetovnjima vojnama in pri tem posveča posebno pozornost nekaterim prezrtim ter premalo obravnavanim avtoricam in avtorjem. Temeljna vprašanja preverja ob analizi poezije izbranih pesnikov in pesnic: Antona Vodnika, Srečka Kosovela, Mirana Jarca in m. Elizabete Kremžar. Posamezne pesmi z marijanskim motivom analizira še v okviru opusa Edvarda Kocbeka, Boža in Vitala

Voduška, Alojza Gradnika, Jožeta Pogačnika, Ivana Čampe, Mare Lamut, Ljubke Šorli in Ane Gale. V analizi posameznih pesmi posebno pozornost posveča merilom ugotavljanja, kakšno je medsebojno razmerje med odvisnostjo od tradicije in močjo pesniške ustvarjalnosti pri posameznih avtorjih in avtoricah. Ugotovitve analize z metodo natančnega branja so v končnem sklepu doktorske disertacije predstavljene v slovenskem in angleškem jeziku. Sledita povzetek v slovenskem in angleškem jeziku in seznam referenc. Doktorska disertacija v obsegu XVI+365 strani na tem področju orje ledino, kar nas preseneča, saj je motiv Marije, posebej v povezavi z materinstvom, globoko usidran v človeško zavest, verovanje in kulturno udejstvovanje, kot je razvidno iz pesemskega in pripovednega ljudskega izročila, likovne umetnosti in literature v vseh literarnozgodovinskih obdobjih.

Dosežki. Doktorska disertacija je zaokrožena celota, ki je nastala ob zavedanju pomembnosti Marijine podobe za slovenski kulturni prostor. Prinaša pomembna spoznanja o razvoju in transformacijah Marijinega motiva tako v literaturi kot tudi v teologiji, patristiki in folkloristiki, ter jih povezuje v sklenjeno celoto na primeru slovenske poezije med obema svetovnima vojnama. Pomemben rezultat raziskave je ugotovitev, da je v raziskovanju slovenske literature treba upoštevati dejavnik interakcije med tradicijo in inovacijo, ki zlepa ni v nasprotju s tradicijo, niti na vsebinski niti na oblikovni ravni. Z literarno analizo, ki vključuje metodo natančnega branja, je avtorica lahko predstavila interakcijo med tradicijo in inovacijo na teološko-religiozni in na umetnostno-estetski ravni. V disertaciji je pokazala, kako motiv Marije pri posameznih literarnih avtoricah in avtorjih prehaja iz izvorno svetopisemske podobe Marije, obogatene s tradicionalno teološko razlago in ljudskim verovanjem, v individualizirano razumevanje njenega lika, podobe in vloge v življenju ljudi. Ob pomoči analiz ustvarjalnih korpusov izbranih pesnic in pesnikov iz obdobja med obema vojnama, ob pomoči povezav s teološkimi spoznanji ter ob pomoči spoznanj o podobi Marije v ljudskem pripovednem in pesemskem izročilu je kandidatka ugotovila, da se Marijina podoba s časom širi na »teološko-vertikalni kot tudi na antropološko-horizontalni ravni« in da je »ljudsko pesemsko in pripovedno izročilo močno vplivalo na konstitucijo podobe Marije«. Pregled svetovne in slovenske književnosti kaže, da Marijin lik postaja čedalje bolj splošen, arhetipski lik matere, ne več nujno Božje matere.

Perspektive. Pomemben dosežek disertacije je sklepna ocena možnosti nadaljnjih perspektiv v raziskovanju motiva Marije v širšem slovenskem in evropskem kontekstu. Ker so ugotovitve prvega dela disertacije lahko splošnoveljavna podlaga za analizo ljudskega izročila in literature kateregakoli obdobja in literarne zvrsti, disertacija daje temeljno usmeritev v iskanju možnih perspektiv v nadaljnjih raziskavah slovenskega ljudskega izročila in književnosti v evropskem kontekstu. Pomen in razsežnosti obravnavane teme kličejo še po drugih podrobnih interdisciplinarnih raziskavah, saj bi šele tako lahko bolj celostno predstavili pomen motiva Marije, s tem pa tudi njeno vlogo v življenju Slovencev. Ena izmed možnosti nadaljnjih raziskav je povezana s sedanjimi prizadevanji po medkulturnem in medreligijskem preučevanju posameznih segmentov naše kulture na evropski in globalni ravni. Na temelju dodatnih študij bo mogoče bolj zanesljivo soditi o razvoju teoloških in antropoloških osnov motiva Marije v slovenskem ljudskem izročilu in v slovenski književnosti. Avtorica disertacije je pokazala osebno zavzetost, strokovno zrelost, raziskovalno širino in duhovno poglobljenost v obravnavi zahtevne tematike. Za odlično opravljeno delo ji kot mentorica iskreno čestitam.

Ljubljana, 18. avgusta 2019